

Секція: Філософські науки

Дрозд Б. Ю.,

аспірант кафедри філософії та політології,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ПРОЯВИ ПРОЦЕСУ ВІДЧУЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

24 лютого 2022 року Російська Федерація, без офіційного оголошення війни, розпочала широкомасштабне військове вторгнення на територію України. Це найбільші військові дії на території сучасної Європи з часів Другої світової війни. За два роки війни Росії вдалося окупувати близько 20% території України [1]. Українське суспільство весь цей час перебуває під постійною екзистенційною загрозою свого існування. Неухильно зростає рівень соціального, політичного, віртуального та економічного відчуження. Відчувається втома населення від безперервного відчуття незахищеності та страху за власне майбутнє і долю близьких та рідних.

У нашій роботі ми використовуватимемо поняття «відчуження» як «соціальний процес, що характеризується перетворенням діяльності людини та її результатів на самостійну силу, яка панує над нею і стає для неї ворожою» [2].

Початок війни спричинив трансформацію форм відчуження, які виникли внаслідок розвитку капіталістичного суспільства. Війна призвела до загострення нових форм відчуження: 1) відчуження від реальності; 2) соціального відчуження; 3) політичного відчуження; 4) екзистенційного відчуження; 5) економічного відчуження.

Затяжний перебіг військових дій змушує людину замислитися над питанням власного існування. Індивідуальний страх смерті поєднується із загрозою знищення нації. Більшість українців після широкомасштабного вторгнення Росії пройшли процес усвідомлення себе як частини українського суспільства. На це вказують останні дослідження, опубліковані на сайті Центру Разумкова «Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.)» [7].

Можна вважати, що Україна проходить закономірний етап утвердження власного суверенітету, який свого часу пережили більшість європейських націй. Як пише Жерар Мере у своїй праці «Принцип суверенітету»: «Історичне утвердження політичної онтології новітніх часів відбувалося і досі відбувається через війну» [5, с. 130].

Відчуття постійної екзистенційної загрози пов'язане з регулярними обстрілами та погрозами Росії щодо можливого використання ядерної зброї. Крім того, багато військовозобов'язаних чоловіків бояться бути мобілізованими до війська. Українці постійно відчують загрозу власному існуванню, і в певний момент прагнення особистої безпеки та захисту переважає над потребою збереження нації. Це змушує людей шукати способи для легальної та нелегальної еміграції. Часто спроби нелегального перетину кордону призводять до трагічних наслідків, включаючи смерть [6].

Причинами еміграції також стають проблеми в економіці. Через величезні витрати на військові потреби економіка перебуває у вкрай важкому стані. Росія обстрілює морські торговельні термінали України та намагається заблокувати її судноплавну торгівлю. Необхідність значних військових витрат змушує державу підвищувати податки. Зміна логістичних маршрутів довго заважала підприємствам працювати на повну потужність. Окремою проблемою є дефіцит робочої сили через еміграцію фахівців та мобілізацію працівників до війська. Постійні обстріли енергетичної системи України призвели до зростання тарифів на комунальні послуги. Інфляція та підвищення вартості життя знизили доходи населення, що спричиняє економічне відчуження громадян [9].

Іншою проблемою стає соціальне відчуження. Серед переселенців значна частина людей повертається на окуповані території через неможливість інтегруватися на підконтрольній території України [4]. Економічні труднощі та відчуття ізольованості від навколишнього суспільства не дозволяють цим людям реалізувати себе в нових умовах. Уникнення мобілізації також робить частину людей відокремленими від загального соціуму. З одного боку, є громадяни, які ховаються від призову, а з другого – військові, які усвідомлюють потребу в мобілізації. Суспільство стало поділеним на тих, хто воює, тих, хто демобілізований, і тих, хто не бере участі у військових діях. Часто мобілізовані громадяни опиняються в стані соціального відчуження, втрачають колишні соціальні зв'язки та перебувають у «іншій реальності», де панують постійні військові дії та важкі умови життя. Через це багато військових не розуміє, чому цивільні громадяни відвідують нічні клуби або розважаються в умовах війни.

На проблеми соціального й економічного відчуження накладаються питання, пов'язані з політичним відчуженням. Війна принесла обмеження прав і свобод громадян. Через відсутність виборів багато людей відчуває відчуженість від держави та її інституцій. Нemoжливість впливати на державне життя породжує дистанцію між громадянами та політичною владою. Без виборів люди не можуть обирати своїх представників і впливати на політичні процеси. Останні опитування фіксують зниження рівня довіри громадян до президента та основних державних інституцій, окрім війська [8].

Найсерйознішою проблемою стає відрив людини від реальності. Сучасна інформаційна війна призводить до втрати здатності людини об'єктивно оцінювати навколишній світ. У деяких регіонах люди майже не помічають змін у повсякденному житті, тоді як в інших, через постійні обстріли, зникають цілі міста з карти України. Ескапізм стає способом захисту від жахливої дійсності: люди починають відволікатися від війни, занурюючись у вигадані світи комп'ютерних ігор, серіалів та фільмів. Водночас віртуальний світ, окрім заспокоєння, приносить загрози, пов'язані з російською пропагандою, дезінформацією та поширенням фейків. Яскравими прикладами таких небезпек є популярність російського серіалу «Слово пацана» та поширення руху «ПВК Редан». Віртуальний простір став ще одним полем бойових дій [3].

Отже, в умовах російсько-української війни суспільство України зазнало кардинальних змін [10]. Частина попередніх форм відчуження трансформувалась. Життя у постійному стані війни змусило багатьох людей відчувати екзистенційну відчуженість від власного існування. Постійна загроза смерті викликає тривогу щодо власного майбутнього. Бажання забезпечити свою безпеку вступає в конфлікт з прагненням зберегти себе як частину нації та зберегти її як цілісну одиницю. Багато людей залишають Україну законними та незаконними шляхами. Військові дії спричиняють погіршення економічної ситуації в державі: зменшення доходів і збільшення витрат стимулюють поглиблення економічного відчуження, що, у свою чергу, стає фактором поглиблення соціального відчуження. Значна кількість переселенців змушена повертатися на окуповані території через неможливість інтегруватися в суспільне життя на підконтрольних Україні територіях з економічних та соціальних причин. Мобілізовані громадяни та військові також відчувають відрив від життя цивільного населення і часто не розуміють поведінку людей, які знаходяться «в тилу». Загалом усі громадяни переживають політичне відчуження, пов'язане з тривалою відсутністю виборів

і можливості впливати на діяльність держави. В Україні поступово наростає відчуження від цієї неприємної реальності. Люди намагаються знайти порятунку від війни у світі ескапізму, але він несе в собі численні небезпеки, пов'язані з російською пропагандою та спотворенням реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близько 20% території України окуповано росією, а Донбас майже зруйновано – Зеленський. *mind*. 2 червня 2022. URL: <https://mind.ua/news/20242472-20-teritori-ukrayini-okupovano-rosieyu-a-donbas-majhezrujnovano-zelenskij> (дата звернення: 25.11.2024)
2. Грабовська І. М., Грабовський С. І. Відчуження. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Желєзняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. Т. 4. URL: <https://esu.com.ua/article-34424> (дата звернення: 25.11.2024).
3. Дрозд. Б. Ю. Мережеві війни і відчуження людини в сучасному українському інформаційному просторі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2024. Вип. 95. С. 85–100.
4. Куришко Д. Чи дійсно українці масово повертаються в окупацію і звідки цифра 150 тисяч. *BBC news Україна*. 25 листопада 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c79z0rdqx53o> (дата звернення: 25.11.2024).
5. Мере Ж. Принципи суверенітету. Історія та основи новітньої влади / Пер. з фр. Л. Кононович. Львів: Кальварія, 2003. 216 с.
6. Музиченко О. Чергового потопельника викинуло з Тиси: скільки чоловіків загинуло протягом травня. *ТСН*. 30 травня 2024. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/chergovogo-potopelnika-vikinulo-z-tisi-skilki-cholovikiv-zaginulo-protyagom-travnya-2590158.html> (дата звернення: 25.11.2024).
7. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). *Разумков Центр*. 24 липня 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> (дата звернення: 25.11.2024).
8. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024 р.). *Разумков Центр*. 15 жовтня 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-dialnosti-vladovira-do-sotsialnykh-institutiv-politikiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r> (дата звернення: 25.11.2024).
9. Як економіка України працює під час війни. Великий експлейнер про бюджет, податки та курс долара. *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/velikiy-ekspleyner/> (дата звернення: 25.11.2024)

10. Drozd B. Yu. Transformation of forms of human alienation in the conditions of the russian-ukrainian war. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2023. Vol. 1(93). P. 62–71. DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(93).2023.62–71